

กระบวนการจัดการองค์กรโขนสมัครเล่น*

The Process of Amateur Khon Organization Management

Received: January 20, 2019

Revised: August 30, 2019

Accepted: September 3, 2019

ปิยะพล รอดคำดี (Piyapol Rodcumdee)**

สวภา เวชสุรักษ์ (Savaparr Vechsurak)***

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการจัดการองค์กรโขนสมัครเล่นในกรุงเทพมหานคร โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ รวมทั้งจากประสบการณ์ของผู้วิจัย โดยคัดเลือกองค์กรโขนสมัครเล่น 3 แห่งเพื่อเป็นกรณีศึกษา คือ 1) โขนรามคำแหง เป็นกรณีศึกษาของโขนมหาวิทยาลัย 2) โขนสาธิตประสานมิตร เป็นกรณีศึกษาโขนโรงเรียน และ 3) โขนศูนย์วัฒนธรรม เป็นกรณีศึกษาโขนเอกชน ผลการศึกษาพบว่า องค์กรโขนสมัครเล่นทั้ง 3 เป็นองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร มีครูจากสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ เป็นผู้ฝึกสอน และ มีวัตถุประสงค์ใกล้เคียงกันคือ 1) เพื่อสร้างฐานผู้ชมโขน 2) เพื่อร่างกายที่แข็งแรง มีบุคลิกที่ดี และมีสมาธิ และ 3) เพื่อสร้างความสามัคคีและความสัมพันธ์อันดีในองค์กร แตกต่างกันในเกณฑ์การรับนักเรียน โขนรามคำแหง และโขนศูนย์วัฒนธรรม เปิดรับนักเรียนจากทั้งภายในและภายนอกองค์กร และไม่จำกัดเพศ ส่วนโขนสาธิตประสานมิตรใส่ไว้ในหลักสูตรของนักเรียน ป.4 – 6 จะต้องเรียนทุกคน ทั้ง 3 ที่ได้รับทุนสนับสนุนจากต้นสังกัดของตัวเอง จึงเก็บค่าเรียนเพียงเล็กน้อย ยกเว้นโขนรามคำแหงที่ไม่เก็บเลย ทั้งหมดมีโครงสร้างองค์กรที่ไม่ซับซ้อนแต่ค่อนข้างมั่นคงจึงคงอยู่มาได้อย่างยาวนาน ปัจจัยสำคัญของการจัดการองค์กรโขนสมัครเล่น คือ 1) ฝ่ายบริหาร ต้องมีนโยบายที่ส่งเสริมคณะโขนสมัครเล่น 2) เงินทุน ต้องมีเพียงพอสำหรับผู้เกี่ยวข้องทั้งหมด (Stakeholder) 3) ผู้เรียนหรือนักแสดงสมัครเล่น ต้องมีความสนใจเรียนและมีจำนวนที่เพียงพอ และ 4) ครูผู้สอนโขน ต้องเข้าใจลักษณะของโขนสมัครเล่นและมีจิตสาธารณะ ปัจจัย 4 ข้อนี้หากขาดข้อใดไปจะทำให้ องค์กรนั้นไม่สามารถดำเนินการอย่างยั่งยืนได้

คำสำคัญ : การจัดการองค์กร, โขนสมัครเล่น

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย ภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และขอขอบคุณทุนอุดหนุนการศึกษาสำหรับนิสิตระดับปริญญาเอกที่เข้าศึกษาในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับความเป็นไทยของ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

The article is part of a Doctor of Philosophy in Thai Theatre and Dances, Dance Department, Fine and Applied Faculty, Chulalongkorn University and Thank you for Thainess Study Scholarship for Graduate Student from Chulalongkorn University

** นิสิตหลักสูตรศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย ภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย email: menaji@gmail.com โทรศัพท์ 084-6572616

The author is a Doctor of Philosophy (Thai Theatre Dances), Dance Department, Fine and Applied Faculty, Chulalongkorn University. email: menaji@gmail.com Tel. 084-6572616

*** รองศาสตราจารย์ ดร. ประจักษ์ภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Assoc. Prof. in Dance Department, Fine and Applied Faculty, Chulalongkorn University is thesis advisor.

Abstract

This article aims to study the process of amateur Khon organization management in Rattanakosin period by studying information collected from documentation, interview, observation, including researcher's experience by choosing three amateur Khon organizations as case studies; 1) Khon Ramkhamhaeng (troupe) as a case study for Khon in universities, 2) Satit Prasarnmitra Khon (troupe) as a case study for Khon in school, and 3) the Khon troupe of Cultural Center as the case study of private Khon troupe. The result of this study reveals that all of these three amateur Khon organizations are non-profitable organizations, consisted of Khon teachers from Bunditpatanasilpa Institute with similar purposes; 1) to create audience base 2) to strengthen physical ability, desirable personality and focus, and 3) to create organizational unity and positive relationship. The difference is their enrolment criteria. Khon Ramkhamhaeng and Khon of the Cultural Center are open to students from both inside, outside of their organizations with regardless of genders whereas Khon Satit Prasarnmitra installed Khon in their curriculum for students from grade four to six, which obliges every student to participate. All three organizations receive budget support from their executive institutions enabling them to collect minimal training fees, except Khon Ramkhamhaeng whose fee is exempted. All of them are consisted of noncomplex but rather solid structure, that enables them to have been continuing their operation for quite some length of time. The key factors of amateur Khon organization management are; 1) the administration must possess supporting policy for amateur Khon troupe, 2) there must be enough budget for all of involving parties (stakeholders), 3) for either students or amateur performers, there must possess adequate level in both participation and numbers of participants, and 4) Khon teachers are required to have understanding the nature of Khon amateurs and community-service mind. The lack of any of these four factors would bring about incapability of the organization to sustainably perform their operations.

Keywords: Organizational Management, Amateur Khon

บทนำ

“โขนสมัครเล่น” เป็นโขนประเภทหนึ่งที่มีการฝึกหัดโดยองค์กรต่าง ๆ โดยใช้โขนเป็นเครื่องมือเพื่อบรรลุมรดกประเพณีต่าง ๆ กันไป แต่มีจุดประสงค์หลักร่วมกันประการหนึ่งคือเพื่ออนุรักษ์นาฏศิลป์โขน องค์การที่ก่อตั้งคณะโขนสมัครเล่นขึ้นมีการจัดการที่มีลักษณะเฉพาะตัวในแต่ละองค์กร และมีความน่าสนใจในระบบการจัดการ เพราะโดยหน้าที่รับผิดชอบขององค์กรนั้นไม่มีความจำเป็นต้องก่อตั้งคณะโขนสมัครเล่น แต่ผู้บริหารมีวัตถุประสงค์ในการก่อตั้งคณะโขนสมัครเล่นเพื่อจุดประสงค์ที่หลากหลาย ฉะนั้นการตั้งคณะโขนสมัครเล่นนี้จึงเป็นเหมือนโครงการหรือกิจกรรมพิเศษที่แต่ละองค์กรจัดขึ้น หรืออาจเป็นการดำเนินการเหมือนสถาบันสอนพิเศษ การจัดการองค์กรประเภทนี้ยังไม่มีการศึกษากันมากเท่าที่ควร ในขณะที่องค์กรโขนสมัครเล่นนั้นมีบทบาทมากในปัจจุบัน ดังที่ปรากฏในการที่ “โขน” ของประเทศไทยได้รับการรับรองจากองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) เป็นมรดกวัฒนธรรมอันต้องไม่ได้ (Intangible Heritage) ของมวลมนุษยชาติอย่างเป็นทางการ ในวันที่ 29 พฤศจิกายน 2561 นั้น ในรายงานการขอขึ้นทะเบียนมรดกโขนสมัครเล่นร่วมลงนามในการขอขึ้นทะเบียนอยู่หลายองค์กร เช่น โขนของศูนย์ศิลปะการแสดง สถาบันคึกฤทธิ์ โขนของโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ฝ่ายประมณ โขนของโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ โขนของโรงเรียนอานวยวิทย์ โขนของมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร เป็นต้น (Kumjalearn et al., 2014) แสดงให้เห็นถึงการยอมรับในความหลากหลายของรูปแบบการแสดงโขนและบทบาทที่สำคัญขององค์กรโขนสมัครเล่น

ฉะนั้นองค์กรโขนสมัครเล่นจึงสมควรที่จะได้รับการศึกษากระบวนการจัดการองค์กรโขนสมัครเล่น เพื่อเข้าใจกระบวนการจัดการองค์กรและเป็นแนวทางให้องค์กรที่ต้องการก่อตั้งคณะโขนสมัครเล่นหรือองค์กรการแสดงในลักษณะใกล้เคียงกันต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาการจัดการขององค์กรโขนสมัครเล่น

วิธีการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน นำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์ โดยใช้การเก็บข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ การสนทนากลุ่ม และประสบการณ์ของผู้วิจัยที่อยู่ในวงการโขนสมัครเล่นถึง 30 ปี โดยเน้นการศึกษาช่วง พ.ศ.2559 - 2561 และใช้กรณีศึกษาเพื่อการเป็นตัวอย่างในการศึกษาองค์กรโขนสมัครเล่นในเชิงลึก 3 ประเภท โดยมีเกณฑ์การเลือกกรณีศึกษา ดังนี้ 1) มีการดำเนินการอยู่ในช่วงที่ทำการศึกษา (พ.ศ.2559 – 2561) 2) มีการดำเนินการมาไม่น้อยกว่า 10 ปี และ 3) มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับในกลุ่มประเภทนั้นและมีผลงานการแสดงสม่ำเสมอไม่น้อยกว่า 10 ปี โดยแบ่งเป็นประเภทและเป็นไปตามเกณฑ์กรณีศึกษามีดังนี้ 1) โขนมหาวิทยาลัย กรณีศึกษา คือ โขนมหาวิทยาลัยรามคำแหง 2) โขนโรงเรียน กรณีศึกษา คือ โขนโรงเรียนสาธิตศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร และ 3) โขนเอกชน กรณีศึกษา คือ โขนศูนย์วัฒนธรรม

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า องค์การโขนสมัครเล่น จากการสำรวจสามารถจำแนกประเภทองค์กร 3 ประเภท และในแต่ละประเภทมีลักษณะการจัดการ ดังนี้

1. โขนมหาวิทยาลัย

คือโขนที่จัดการเรียนและการแสดงโดยหน่วยงานภายในมหาวิทยาลัย อาจมีเฉพาะนิสิตนักศึกษาและบุคลากรภายในมหาวิทยาลัย หรืออาจมีบุคคลภายนอกมาเข้าร่วมด้วยในบางแห่ง มักมุ่งเน้นการสร้างความรู้ความเข้าใจในการแสดงโขน โดยสร้าง “คนดูโขนเป็น” ตามแนวคิดของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ผู้ก่อตั้ง “โขนธรรมศาสตร์” ที่เป็นพี่แพร่หลาย กลายเป็นแรงบันดาลใจให้เกิดองค์กรโขนสมัครเล่นอีกหลายแห่ง จากการสำรวจ “โขนมหาวิทยาลัย” ที่ดำเนินการอยู่มีด้วยกัน 6 แห่ง คือ 1) มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2) มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม 3) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ 4) มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี 5) มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร และ 6) โครงการฤดูร้อน สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ โดยการจัดการองค์กรกรณีศึกษาของโขนมหาวิทยาลัย : “โขนมหาวิทยาลัยรามคำแหง” มีรายละเอียดดังนี้

โขนมหาวิทยาลัยรามคำแหง

“โขนมหาวิทยาลัยรามคำแหง” หรือที่นิยมเรียกกันโดยย่อว่า “โขนรามคำแหง” ต้นกำเนิดเริ่มมาจาก ศ.รังสรรค์ แสงสุข (ถึงแก่กรรม) เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยรามคำแหง (พ.ศ.2537 – 2550) ในวาระที่ 4 (พ.ศ.2546 – 2550) ได้นำแนวคิดของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ในการจัดการ “โขนธรรมศาสตร์” ซึ่ง ศ.รังสรรค์ แสงสุข เข้าร่วมกิจกรรมในโขนธรรมศาสตร์กลุ่มแรกในช่วง พ.ศ.2510 เมื่อสมัยยังเป็นนักศึกษา จึงชื่นชอบทั้งโขนและเห็นถึงประโยชน์ในการฝึกหัดโขน จึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการโขนมหาวิทยาลัยรามคำแหงขึ้น ทำหน้าที่ดำเนินการและดูแลคณะโขนรามคำแหง นอกจากนั้นยังได้รับความช่วยเหลือจากอดีตโขนธรรมศาสตร์ เช่น สมบัติ ภูกาญจน์ และ วีระกานต์ มุสิกพงศ์ ครูที่เชิญมาสอนก็เป็นครูชุดเดียวกับที่เคยสอนที่โขนธรรมศาสตร์โดยส่วนใหญ่ด้วยความสัมพันธ์ศิษย์ครูมาตั้งแต่อดีต โดยได้เริ่มขึ้นใน เดือนกรกฎาคม พ.ศ.2546 มีผู้สมัครในครั้งแรกมากถึง 400 กว่าคน (Board of Khon Rāmḁhamhǽng Directors, 2006, p. 7) ประกอบกับในปีเดียวกันนี้สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา (สกอ.) กำหนดนโยบายให้แต่ละมหาวิทยาลัยต้องมีพันธกิจหลัก 4 ประการ 1 ในนั้นคือ การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม จึงเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ทำให้คณะผู้บริหารของมหาวิทยาลัยรามคำแหงสนับสนุนโครงการนี้ เมื่อตอนเริ่มต้นนั้น “โขนรามคำแหง” ขึ้นตรงกับอธิการบดีมหาวิทยาลัยรามคำแหง และมีกองทุนของโครงการโดยเฉพาะ แต่เมื่อ ศ.รังสรรค์ แสงสุข ลงจากตำแหน่งอธิการบดีใน พ.ศ.2550 คณะโขนได้ถูกย้ายไปอยู่ภายใต้ คณะศิลปกรรมศาสตร์ (Prompuay, 2017) ผลงานการแสดงชิ้นแรก คือ การแสดงเนื่องในพิธีเปิดการแข่งขันกีฬามหาวิทยาลัยรามคำแหง “สุพรรณิการ์เกมส์” เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ.2546 เรื่อง “รามเกียรติ์” ชุด “ยกรบ” และระบำสุพรรณิการ์ เป็นการเบิกโรง ใช้ผู้แสดง 400 กว่าคน (Board of Khon Rāmḁhamhǽng Directors, 2006, p. 15)

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อสนองพันธกิจหลักของมหาวิทยาลัย โดยความมุ่งมั่นที่จะทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมอันจะนำมาซึ่งชื่อเสียงและเกียรติคุณแก่มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- 2) เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกให้นักศึกษาและประชาคมมหาวิทยาลัยรามคำแหง ได้มีโอกาสเรียนรู้จนเกิดความสนใจและเข้าใจในนาฏศิลป์ไทย ซึ่งเยาวชนเหล่านี้จะเป็นกำลังสำคัญในการช่วยทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของไทยต่อไปในอนาคต
- 3) เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ภายในประชาคมมหาวิทยาลัยรามคำแหง ในหลายระดับทั้งระหว่าง คณะ สถาบัน สำนักและหน่วยงานอื่น ๆ ของมหาวิทยาลัย โดยที่นักศึกษาและบุคลากรจะได้ร่วมกันฝึกซ้อมและออกแสดงในโอกาสต่าง ๆ (Board of Khon Ramkhamhaeng Directors, 2006)

ผู้เข้าร่วมโครงการ

แม้ว่าแนวทางการก่อตั้งจะได้แบบอย่างมาจาก “โขนธรรมศาสตร์” แต่เกณฑ์การรับผู้เข้าร่วมกิจกรรมนั้นค่อนข้างแตกต่างกัน “โขนมหาวิทยาลัยรามคำแหง” ไม่มีข้อจำกัดเรื่องเพศ เปิดรับพนักงานมหาวิทยาลัย และบุคคลทั่วไปที่สนใจ เช่น นักเรียนจากบริเวณใกล้เคียง เช่น โรงเรียนเทพศิลา โรงเรียนบางกะปิ โรงเรียนบ้านบางกะปิ เป็นต้น ช่วงอายุไม่ได้มีเกณฑ์ที่ชัดเจน มีผู้เรียนรุ่นเล็ก อายุต่ำกว่า 10 ปีเป็นกรณีพิเศษอยู่ 2 คน แต่จริง ๆ จะรับตั้งแต่อายุ 10 ปีขึ้นไป โดยใน พ.ศ.2561 มีสมาชิกทั้งหมด 94 คน มีช่วงอายุ 10 – 20 ปี มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 46 และอายุมากกว่า 40 ปี น้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 2 เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 51 และ 49 ตามลำดับ เป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 35 และอาจารย์ และเจ้าหน้าที่ มหาวิทยาลัยรามคำแหง น้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 2 มีความประสงค์จะหัดเรียนโขนเป็นตัวนางมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 42 และมีความประสงค์จะหัดเรียนโขนเป็นตัวลิง น้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 10 จากผลสำรวจสามารถพิจารณาได้ว่า สภาพของผู้แสดงสมัครเล่นในโขนรามคำแหงมีผู้หญิง และตัวละครพระ – นาง มากกว่า จึงทำให้ชุดตอนที่ทำการแสดงต้องปรับเป็นชุดตอนที่ มีตัว พระ - นาง มาก เช่น การแสดง ชุด “นารายณ์อวตารผลาญนทก” ในโครงการเผยแพร่ภูมิปัญญานาฏกรรมไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ วันที่ 23 สิงหาคม 2561 และ การแสดง ชุด “ท้าวมาลีวราชว่าความ” ในงานคืนสู่เหย้า คณะนิติศาสตร์ วันที่ 25 มีนาคม 2561 เป็นต้น (Prompuay, 2017)

หลักสูตร

ครูผู้ฝึกสอนโขน ส่วนหนึ่งเป็นครูที่เคยสอนโขนธรรมศาสตร์ ร่วมกับครูในมหาวิทยาลัยรามคำแหงเอง และอดีตนักแสดงโขนสมัครเล่นธรรมศาสตร์และรามคำแหง แต่ลักษณะการสอนและการรับผู้เข้าร่วมนั้นค่อนข้างต่างจากโขนธรรมศาสตร์เดิม จึงต้องจัดการระบบการสอนตามผู้เข้าร่วมโครงการ โดยแบ่งเป็นวันอังคาร พื้นฐานนาฏศิลป์ไทย ละครตัวพระ นาง โขนพระยักษ์และลิง เป็นคณาจารย์จากภายนอก เช่น ครูประสิทธิ์ ปั่นแก้ว (ศิลปินแห่งชาติ นาฏศิลป์ โขนลิง พ.ศ.2551) ครูไพฑูรย์ เข้มแข็ง (โขนพระ) ครูสมศักดิ์ ทัดดี (โขนยักษ์) เป็นต้น และวันพฤหัสบดีเป็นคณาจารย์ภายในทบพทนทำำเฉพาะตัว พระ - นาง เวลา 16:00 – 18:00 น. ทั้ง 2 วัน (Prompuay, 2017)

การบริหาร

ตั้งแต่ ศ.รังสรรค์ แสงสุข เข้ารับตำแหน่งอธิการบดีวาระที่ 1 ใน พ.ศ.2537 โดยมี รศ.สนธิ์ บางยี่ขัน เป็นรองอธิการบดีฝ่ายนักศึกษาและศิลปวัฒนธรรม ได้ให้ความสนใจในงานทางด้านศิลปวัฒนธรรม และประจวบกับที่รัฐบาลที่ในสมัยนั้นกำหนดให้เป็นปีรณรงค์วัฒนธรรมไทย จึงผลักดันให้มหาวิทยาลัยรามคำแหงก่อตั้ง “สถาบันวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยรามคำแหงเฉลิมพระเกียรติ” เพื่อการบริหารงานทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม และเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9 ในวโรกาสจะครองราชย์ครบ 50 ปี ในพ.ศ.2539 ต่อมาเมื่อเริ่มมีการแสดงของ “โขนรามคำแหง” ขึ้นใน พ.ศ.2546 จึงก่อตั้งเป็น “โขนรามคำแหง” โดยมีคณะกรรมการอำนวยการอยู่ในสถาบันวัฒนธรรมฯ นี้ โดย ศ.รังสรรค์ แสงสุข เป็นประธาน เมื่อมีการแสดงจะตั้งโครงการและคณะกรรมการหลายฝ่าย คือ ฝ่ายจัดหารายได้ ฝ่ายจัดการแสดง ฝ่ายจัดหาทุน ฝ่ายประชาสัมพันธ์ ฝ่ายโสตทัศนศึกษา และฝ่ายสวัสดิการและต้อนรับ โดยในคณะกรรมการนั้นมีทั้งบุคลากรในมหาวิทยาลัยรามคำแหง อดีต “โขนธรรมศาสตร์” ซึ่งในขณะนั้นเป็นนักการเมืองในฝั่งรัฐบาล และผู้มีชื่อเสียงมากมายจึงระดมทุนได้มาก ต่อมาเมื่อ ศ.รังสรรค์ แสงสุข ลงจากตำแหน่งอธิการบดี ได้มาดำรงตำแหน่งคณบดีคณะศิลปกรรมศาสตร์ ซึ่งท่านพยายามเปิดขึ้นมารองรับ “โขนรามคำแหง” ตั้งแต่องค์การบริหารใน พ.ศ.2550 และค่อย ๆ ถ่ายโอน “โขนรามคำแหง” ย้ายมาสังกัดอยู่ภายใต้คณะศิลปกรรมศาสตร์ได้อย่างเป็นทางการใน พ.ศ.2553 โดยคณะกรรมการอำนวยการจะเป็นบุคลากรภายในคณะศิลปกรรมศาสตร์แทน (Board of Khon Rām̐khamhæ̃ng Directors, 2006) และ (Prompuay, 2017)

แหล่งเงินทุน

1) พ.ศ.2546 – 2550 คณะกรรมการจัดหาทุนในชื่อ “กองทุนโขนมหาวิทยาลัยรามคำแหง” ได้รับความจัดสรรทุนส่วนหนึ่งจากมหาวิทยาลัย ภายใต้ “สถาบันวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยรามคำแหงเฉลิมพระเกียรติ” และจากผู้สนับสนุนซึ่งส่วนใหญ่ เป็นเครือข่ายอดีตโขนธรรมศาสตร์ ซึ่งมีทั้งนักการเมือง และผู้มีชื่อเสียงในสังคมในขณะนั้น

2) พ.ศ.2550 - ปัจจุบัน ได้รับการจัดสรรทุนจากคณะกรรมการจัดหาทุนในชื่อ “กองทุนโขนมหาวิทยาลัยรามคำแหง” เช่นเดิม แต่อยู่ภายใต้คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ค่าสมาชิกรายปีส่วนหนึ่ง และจากเงินทุนจากผู้สนับสนุนอีกส่วนหนึ่ง (Board of Khon Rām̐khamhæ̃ng Directors, 2006) และ (Prompuay, 2017)

การจัดการแสดง

- **ผู้จัดการแสดง** ดังที่กล่าวมาคณะกรรมการในการจัดแสดงในช่วงแรก (พ.ศ.2546 – 2550) จะดูแลและจัดการอยู่ภายใต้ “สถาบันวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยรามคำแหงเฉลิมพระเกียรติ” โดยมีคณะกรรมการจากทั้งมหาวิทยาลัย ต่อมาในช่วงหลัง (พ.ศ.2550 - ปัจจุบัน) เป็นกรรมการและบุคลากรภายในคณะศิลปกรรมศาสตร์ โดยมีผู้จัดการคณะโขนรามคำแหง โดย อาจารย์ธรรมจักร พรหมพัว

- **ผู้ฝึกสอน** หัวหน้าครูผู้ฝึกสอน คือ ครูประสิทธิ์ ปั่นแก้ว (ศิลปินแห่งชาติ นาฏศิลป์ โขนถึง พ.ศ.2551) ครูไพฑูรย์ เข้มแข็ง (โขนพระ) ครูสมศักดิ์ ทัดติ (โขนยักษ์) คณาจารย์จากสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ คณาจารย์ภายในคณะศิลปกรรมศาสตร์ และอดีตโขนธรรมศาสตร์และโขนรามคำแหง
- **ผู้แสดง** ส่วนใหญ่เป็นนักศึกษาภายในมหาวิทยาลัยรามคำแหง ที่เหลือจะเป็นเจ้าหน้าที่ ศิษย์เก่า และนักเรียนจากที่ต่าง ๆ
- **บทโขน** จะใช้บทโขนเดิมของกรมศิลปากรแต่จะปรับเพียงเล็กน้อยเพื่อความเหมาะสม ตามเวลา และโอกาส
- **เครื่องแต่งกาย** ต้องเช่าจากภายนอกเนื่องจากไม่มีนโยบายในการสร้างเครื่องไว้ใช้เอง
- **สถานที่จัดการแสดง** ส่วนใหญ่จะเป็นสถานที่ภายในมหาวิทยาลัย แต่ได้มีโอกาสได้ไปแสดงนอกสถานที่ในต่างจังหวัดด้วยเช่นกัน และในสมัยแรกเริ่มได้ไปต่างประเทศด้วย เช่น ประเทศสวีเดน ประเทศเวียดนาม
- **ดนตรีและผู้ร้องผู้พากย์** จะใช้วงปี่พาทย์อาชีพร่วมจากกองการสังคีตโดยส่วนใหญ่ แต่ในช่วงแรกที่ได้รับค่านิยมนั้นบางครั้งมีอดีต “โขนธรรมศาสตร์” มาช่วยพากย์ให้ เช่น คุณวีระกานต์ มุสิกพงศ์ (หรือชื่อเดิม วีระ มุกลิงพงศ์) (Prompuay, 2017) และ (Ramkhamhaeng University, 2004)

รูปที่ 1 การฝึกซ้อมของโขนรามคำแหง 1
ที่มา : ผู้วิจัย

รูปที่ 2 การฝึกซ้อมของโขนรามคำแหง 2
ที่มา : ผู้วิจัย

2. โขนโรงเรียน

คือโขนที่จัดการเรียนและการแสดงโดยโรงเรียน ใช้นักเรียนและบางแห่งอาจมีครูร่วมแสดงด้วย มักมุ่งเน้นการพัฒนาทางร่างกายเป็นหลัก สอดแทรกความรู้ทางภาษาไทย วรรณกรรม และศิลปวัฒนธรรมไทย เพื่อการพัฒนาของนักเรียนในโรงเรียน โดยอยู่ในรูปของกิจกรรมเสริมทักษะ หรือบางแห่งอาจบรรจุอยู่ในหลักสูตรอยู่ในวิชานาฏศิลป์ไทย หรือแยกออกมาเป็นวิชาโขนอย่างชัดเจน จากการสำรวจองค์กรโขนสมัครเล่นที่ดำเนินการอยู่มีด้วยกัน 12 แห่ง คือ 1) โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2) โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย 3) โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 4) โรงเรียนอานววิทย 5) โรงเรียนมัธยมสาธิตมหาวิทยาลัยนเรศวร 6) โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 7) โรงเรียนรุ่งอรุณ 8) โรงเรียนเพลินพัฒนา 9) โรงเรียนเทพศิรินทร์วิทยาลัย 10) โรงเรียนอนุบาลเทศบาลภูเก็ต 11) โรงเรียนเพชรปัญญาคุณกุล

และ 12) โครงการฤดูร้อน วิทยาลัยนาฏศิลป์ โดยการจัดการองค์การกรณีศึกษาของโรงเรียน : “โขนสาธิต ประสานมิตร” มีรายละเอียดดังนี้

โขนประสานมิตร

“โขนของโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายประถม)” หรือเป็นที่รู้จักกันในชื่อ “โขนประสานมิตร” มีจุดเริ่มต้นมาจาก โครงการเผยแพร่ดนตรีและนาฏศิลป์สู่สถานศึกษา ของชุมนุมดนตรีไทยและนาฏศิลป์ วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ในปัจจุบัน) ซึ่งขณะนั้นอาจารย์ประทีป เล้ารัตนอารีย์ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาชุมนุม ได้เดินสายแสดงศิลปวัฒนธรรมไทยทั้งการแสดง โขน ละคร การแสดงพื้นบ้าน สาธิตดนตรี และนาฏศิลป์ไทย ให้แก่นักเรียน นักศึกษาในจังหวัดต่าง ๆ ทุกภาคของประเทศไทย และต่างประเทศ ในชุมนุมนี้มี ครูสมโภชน์ ฉายะเกษตริน ซึ่งในขณะนั้นเป็นทั้งนักศึกษาและผู้สอนนาฏศิลป์ในชุมนุม (ข้าราชการนาฏศิลป์นับตั้งแต่ พ.ศ.2511) และ ผศ.ไตรรัตน์ พิพัฒน์โกศล ในขณะนั้นเป็นนักศึกษาในชุมนุม จนเมื่อ ผศ.ไตรรัตน์ จบการศึกษาและได้บรรจุในโรงเรียนประถมสาธิตประสานมิตร สอนวิชาภาษาไทย โดยมีทั้งวิชาความรู้และความรักในโขนมาจากชุมนุมดนตรีไทยและนาฏศิลป์ ประกอบกับ ศ.ดร.อารีย์ สันทนต์ (อาจารย์ใหญ่ในสมัยนั้น) ได้สังเกตพฤติกรรมของนักเรียนชายที่เรียนวิชานาฏศิลป์ มักไม่มีสมาธิ ไม่ตั้งใจเรียน และทำได้ไม่ดี จึงเกิดแนวคิดที่จะใช้โขนในการเรียนการสอนนาฏศิลป์สำหรับนักเรียนชาย (Pipatpokkapole, 2018) จึงได้เดินทางไปดูงานสอน “โขน” ในหลักสูตรของโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (Phaeosakun, 2018) เพื่อเป็นแนวทางในการบรรจุวิชานาฏศิลป์ “โขน” เข้าในหลักสูตรวิชาศิลปศึกษา โดยในพ.ศ.2522 มอบหมายให้ ผศ.ดร.ไตรรัตน์ พิพัฒน์โกศล ทดลองสอนโขนในหลักสูตรสำหรับนักเรียนตั้งแต่ประถมศึกษาปีที่ 3 ขึ้นไป โดยแบ่งกลุ่มนักเรียนชายเรียนโขน และนักเรียนเรียนรำตามเดิม ปรากฏว่านักเรียนชายสนใจในการเรียนโขนมาก นำไปสู่การจัดการแสดงครั้งแรก ชุด “ยกรบ” เมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน 2523 ต่อมาได้มีการแสดงในวันปิดภาคเรียนปีการศึกษา 2523 ชุด “ศึกวิรุญมุข” โดยได้เชิญ ครูสมโภชน์ ฉายะเกษตริน และครูใบศรี แสงอนันต์ และคณะร่วมกันฝึกซ้อม ในระยะแรกใช้วิธีคัดเลือกนักแสดง แต่ต่อมาเมื่อบรรจุหลักสูตร “วิชาโขน” จึงกำหนดให้นักเรียนชาย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 – 6 เรียนสัปดาห์ละ 1 คาบ (50 นาที) นักเรียนหญิงเรียน “วิชานาฏศิลป์” และให้สอบภาคปฏิบัติบนเวทีในสถานการณ์จริงประจำทุกปี ช่วงแรกนั้นใช้บทจากโขนกรมศิลปากรมาปรับแก้ ต่อมาพ.ศ.2526 ครูประพันธ์ สุขนธชาติ เข้ามาช่วยในการเรียบเรียงบท ส่วนเสื้อผ้า เครื่องประดับ และหัวโขนในช่วงแรก ยังต้องขอความช่วยเหลือ เช่า และยืม จากหลายแห่ง เช่น โจหลุยส์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กองการสังคีต เป็นต้น บางชุดที่ไม่ใช่ตัวเอก ครู อาจารย์ และคนงาน ช่วยกันปักชุด ต่อมาได้จึงได้รับการสนับสนุนจากทางโรงเรียนและสร้างสะสมมาเรื่อย ๆ จนในทอนหลังสามารถรองรับการแสดงโขนเด็กโรงใหญ่ได้ กลายเป็นที่ให้เขาชุดโขนเด็กอันดับต้น ๆ ของประเทศ ต่อมาใน พ.ศ.2548 – 2549 ได้มีการก่อตั้ง “ศูนย์ศึกษาภูมิปัญญาไทยในรามเกียรติ์” เพื่อมารองรับในการสร้างสรรค์เนื้อหา และอุปกรณ์การสอนที่หลากหลาย โดยการเชื่อมโยงกับรายวิชาต่าง ๆ เช่น คณิตศาสตร์ในรามเกียรติ์ วิทยาศาสตร์ในรามเกียรติ์ ภาษาไทยในรามเกียรติ์ ภาษาอังกฤษในรามเกียรติ์ อาหารในรามเกียรติ์ เป็นต้น

โดยนอกจากจะใช้ไวสอนนักเรียนภายในโรงเรียนเท่านั้น แต่มีการออกไปจัดกิจกรรมสัญจรตามโรงเรียนต่าง ๆ ทั่วประเทศ (Pipatpokkapole, Sukhonthachat, & Chayakasetrin, 2008) และ (Pipatpokkapole, 2018)

วัตถุประสงค์

วัตถุประสงค์ในการบรรจุโขนลงในหลักสูตรในช่วงแรกนั้นเพื่อจัดรายวิชาที่ “เหมาะสมกับนักเรียนชาย” ต่อมาเมื่อทางโรงเรียนทดลองสอนไป จึงเห็นการพัฒนาของนักเรียนในหลายด้าน จึงก่อตั้ง “ศูนย์ศึกษาภูมิปัญญาไทยในรามเกียรติ์” ดังกล่าวมาแล้ว โดยศูนย์มีวัตถุประสงค์ดังนี้

- 1) เป็นแหล่งการเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับรามเกียรติ์ และวิถีไทยรามเกียรติ์
- 2) ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็นใฝ่รู้ใฝ่เรียน เรียนรู้ การคิดวิเคราะห์ และสร้างสรรค์อย่างมี วิจารณ์ญาณ เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เป็นกระบวนการ เสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์
- 3) เป็นแหล่งบริการความรู้ ศูนย์สื่อการเรียนรู้ ของสถานศึกษาและชุมชน เพื่อประโยชน์ในการศึกษา เก็บรวบรวมรักษาเผยแพร่ข้อมูลแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์อย่างครบครันทั้งบุคลากร อุปกรณ์สนับสนุนทุกรูปแบบ
- 4) เป็นการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ เผยแพร่ภูมิปัญญาไทย ภาษาไทย วรรณคดีไทย ศิลปะวัฒนธรรม และประเพณีไทยต่อผู้เข้าร่วมกิจกรรมและผู้ที่สนใจทั่วไป (Pipatpokkapole et al., 2008)

กลุ่มเป้าหมาย

สำหรับการเรียนการสอนในหลักสูตร นักเรียนชาย โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ฝ่ายประถม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 – 6 อีกส่วนคือ “ชมรมเด็กรักษ์โขน” ซึ่งนักเรียนสามารถสมัครได้ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 6 แต่โดยส่วนใหญ่จะเป็นนักเรียนที่มีโอกาสได้เรียนและแสดง จึงอยากขอเสริมพิเศษเพื่อเพิ่มความมั่นใจ (Pipatpokkapole et al., 2008) และ (Pipatpokkapole, 2018)

หลักสูตร

ดังที่กล่าวมาข้างต้น หลักสูตรมีการปรับปรุงมาเป็นระยะ โดยในช่วงทดลองให้นักเรียนชายชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ขึ้นไป ต่อมาจึงบรรจุหลักสูตร “วิชาโขน” กำหนดให้นักเรียนชายชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 – 6 เรียนสัปดาห์ละ 1 คาบ (50 นาที) หลักสูตรการเรียนประกอบด้วย สารการเรียนรู้ กระบวนการ คุณธรรม จริยธรรม และการประเมินผลการเรียน โดยในเริ่มต้น ผศ.ดร.ไตรรัตน์ พิพัฒโศภผล (สอนยักษ์) และ อ.สมโภชน์ ฉายะเกษตริณ (สอนลิง) ได้ทดลองสอนกันเองก่อน แล้วเมื่อจะมีการแสดงจึงเชิญครูของตนสมัยอยู่ ชมรมดนตรีไทยและนาฏศิลป์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ จากกรมศิลปากร มาช่วยสอน ต่อมาเมื่อผู้บริหารเห็นผลสำเร็จของการแสดงโขน จึงมีนโยบายให้จ้างอาจารย์ประจำมาสอนครบทุกตัวละคร (Pipatpokkapole, 2018) โดยมีรายละเอียดหลักสูตรดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 หลักสูตร “วิชาโขน” โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายประถม)

ชั้นปี	สาระความรู้	กระบวนการเรียนรู้	คุณธรรมจริยธรรม
ป.4	หัวโขน ตอนสำคัญ/สนุก วิถีไทยใน รามเกียรติ์ บูรณาการรามเกียรติ์	ฝึกโขนเบื้องต้น แม่ท่า และเชนยักษ์/ลิง	ระเบียบวินัย คุณธรรมใน รามเกียรติ์
ป.5	หัวโขน ตอนสำคัญ/สนุก วิถีไทยใน รามเกียรติ์ บูรณาการรามเกียรติ์	ฝึกโขนเบื้องต้น แม่ท่า และรบทะพัพ	ระเบียบวินัย คุณธรรมใน รามเกียรติ์
ป.6	หัวโขน ตอนสำคัญ/สนุก วิถีไทยใน รามเกียรติ์ บูรณาการรามเกียรติ์	ฝึกโขนเบื้องต้น แม่ท่า และกราวตัวเอก	ระเบียบวินัย คุณธรรมใน รามเกียรติ์

ที่มา : หนังสือ โขนเด็ก (Pipatpokkapole et al., 2008)

อีกส่วนคือ “ชมรมเด็กรักโขน” ซึ่งอยู่นอกเวลาเรียน ตั้งขึ้นมาพร้อมกับเมื่อเริ่มมีการสอนโขนเป็นหลักสูตร โดยเป็นการสอนเพิ่มเติมสำหรับนักเรียนที่มีความสนใจเป็นพิเศษ ซึ่งส่วนใหญ่จะแสดงเป็นตัวเอก เช่น พระราม พระลักษมณ์ หนุมาน ทศกัณฐ์ เป็นต้น (Pipatpokkapole, 2018)

การบริหาร

โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ฝ่ายประถม อยู่ภายใต้ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ตั้งแต่ ศ.ดร.อารี สันทนต์ เป็นอาจารย์ใหญ่ผู้ก่อริเริ่มให้มีการเรียนการสอนโขนขึ้น เมื่อ พ.ศ.2522 ระบบการบริหารและคณะบริหารได้มีการปรับเปลี่ยนมาหลายครั้ง ผศ.ดร.นพดล กองศิลป์ เป็นผู้อำนวยการล่าสุด มาตั้งแต่ พ.ศ.2558 โดยการสอนโขนในหลักสูตรรับผิดชอบโดยอาจารย์ประณตศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ หมวดนาฏศิลป์และโขน สอนโดย ผศ.สมเกียรติ วรรณเฉลิม อ.ปราณี วิสุทธิแพทย์ อ.วิโรจ ยอดนาม อ.เสฏฐวุฒิ บรรดาศักดิ์ และอ.ชานนท์ บุตรพุ่ม ในส่วนของ “ศูนย์ศึกษาภูมิปัญญาไทยใน รามเกียรติ์” ผศ.ดร.ไตรรัตน์ พิพัฒน์โกศล และคณาจารย์ ในหมวดนาฏศิลป์และโขน ดูแลรับผิดชอบ และบูรณาการกับหมวดวิชาต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความหลากหลายในการสอน

แหล่งเงินทุน

ในช่วงเริ่มต้นใน พ.ศ.2522 ทางโรงเรียนลงทุนเองทั้งหมด และเสริมด้วยการสนับสนุนจากผู้ปกครอง ต่อมาเมื่อมีชื่อเสียงมากขึ้นประจวบกับทางรัฐบาลสนับสนุนกิจกรรมเกี่ยวกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม จึงมีการจัดสรรงบประมาณเข้ามา นอกจากนั้นการแสดงโขนแต่ละครั้งยังสร้างกำไรให้กับโรงเรียน ทั้งจากการจำหน่าย บัตรเข้าชมการแสดงและจากผู้ปกครองสนับสนุน จนสามารถนำไปต่อยอดทำกิจกรรมของ “ศูนย์ศึกษาภูมิปัญญาไทยในรามเกียรติ์” จัดกิจกรรม บริการวิชาการให้กับโรงเรียนต่าง ๆ ได้ โดยใช้คณาจารย์และนักเรียนใน “ชมรมเด็กรักโขน” ไปให้ความรู้ (Pipatpokkapole, 2018)

ลักษณะการจัดการแสดง

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า ในช่วงเริ่มต้นนั้น ผศ.ดร.ไตรรัตน์ พิพัฒโศภผล และ อ.สมโภชน์ ฉายะเกษตริน เป็นผู้จัดการทั้งหมด โดยมี ศ.ดร.อารี สันทรวี เป็นผู้อำนวยการการแสดง ใช้การคัดเลือกนักเรียนที่มีความสามารถมาขึ้นแสดง แต่ช่วงหลังได้ปรับให้ป็นว่านักเรียนทุกคนต้องขึ้นแสดง เนื่องจากการแสดงเป็นการวัดผลการศึกษาวิชาโขน มีลักษณะการจัดการแสดงดังนี้

- **ผู้จัดการแสดง** ผู้อำนวยการโรงเรียนมอบหมายให้ ผศ.ดร.ไตรรัตน์ พิพัฒโศภผล เป็นผู้จัดการแสดง และประสานงานในฝ่ายต่าง ๆ ครูประพันธ์ สุคนธชาติ เป็นผู้กำกับการแสดงและทำบท และคณาจารย์จากหมวดนาฏศิลป์และโขน รับผิดชอบในการฝึกสอนตัวละครพระ นาง ยักษ์ และลิง
- **ผู้ฝึกสอน** เป็นอาจารย์ประจำของโรงเรียน ได้แก่ ผศ.สมเกียรติ วรรณเฉลิม (ตัวยักษ์) อ.ปราณี วิสุทธิแพทย์ (ตัวนาง) อ.วีรกิจ ยอดนาม (ตัวลิง) อ.เสฏฐวุฒิ บรรดาศักดิ์ (ตัวพระ) และอ.ชานนท์ บุตรพุ่ม (ตัวพระ)
- **ผู้แสดง** นักเรียนชายที่เรียนวิชาโขนจะแสดงเป็นตัว พระ ยักษ์ และ ลิง และนักเรียนหญิงที่เรียนวิชานาฏศิลป์จะแสดงตัวนาง หากในตอนที่แสดงนั้นมีบทตัวนาง
- **บทโขน** ครูประพันธ์ สุคนธชาติ เป็นผู้เรียบเรียงบท ผศ.ดร.ไตรรัตน์ พิพัฒโศภผล เป็นผู้ช่วย โดยปรับจากบทของกรมศิลปากรให้เข้ากับความสามารถของนักเรียน ปรับให้มีตอน “ยกรบ” ทุกครั้งเพื่อเหมาะกับจำนวนผู้แสดงที่ต้องได้แสดงทุกคน เนื่องจากการวัดผลการเรียนรู้วิชาโขน และหลีกเลี่ยงบทรักใคร่
- **เครื่องแต่งกาย** ดังที่กล่าวมาข้างต้นว่าในช่วงเริ่มต้น ใช้การเช่าบางส่วนและสร้างเองบางส่วนจากคณาจารย์และเจ้าหน้าที่ภายในโรงเรียน แต่ในปัจจุบันมีทุนพอที่จะสร้างเครื่องได้อย่างพอเพียงกับนักแสดงทั้งหมด แล้วยังสามารถให้เช่าชุดโขนสำหรับเด็กได้อีกด้วย
- **สถานที่จัดการแสดง** ในช่วงแรกจะใช้ “โรงละครแห่งชาติ” ต่อมาใช้ “ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย” เป็นส่วนใหญ่ และมีไปแสดงตามที่ได้รับเชิญไปในงานของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และภายนอกเป็นกิจกรรม “โขนสัญจร” เป็นครั้งคราว
- **ดนตรีและผู้ร้องผู้พากย์** ในงานแสดงประจำปีจะใช้วงปี่พาทย์ จาก คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โดยส่วนใหญ่เป็นนิสิต และเป็นอาจารย์ในจำพวกเครื่องหนัง (ตะโพน และ กลองทัด) เพื่อควบคุมจังหวะ (Pipatpokkapole et al., 2008) และ (Pipatpokkapole, 2018)

รูปที่ 3 การฝึกซ้อมของโขนสาธิตประสานมิตร 1
ที่มา : ผู้วิจัย

รูปที่ 4 การฝึกซ้อมของโขนสาธิตประสานมิตร 2
ที่มา : ผู้วิจัย

3. โขนเอกชน

คือโขนที่จัดการเรียนการสอนและจัดแสดงโดยองค์กรเอกชน ซึ่งมีจุดประสงค์แตกต่างกันไปตามแต่ละองค์กร ในที่นี้จะพิจารณาองค์กรที่ไม่ได้จุดประสงค์ในการรับงานแสดงเป็นหลัก เช่น “โขนสถาบันคึกฤทธิ์” หรือ “ศูนย์ศิลปะการแสดงสถาบันคึกฤทธิ์” ตั้งขึ้นเพื่อสรรเสริญ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช หรือ “โขนผู้พิการเชียงใหม่” ที่เป็นการร่วมมือกันของวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่กับโรงเรียนผู้พิการหลายแห่งในเชียงใหม่ เพื่อแสดงศักยภาพของผู้พิการ หรือ “โขนปัตตานี” ที่เริ่มมาจากการร่วมมือกันของ โขนของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี กับโรงเรียนในบริเวณ 3 จังหวัดชายแดนใต้ เพื่อเป็นกิจกรรมรวมเยาวชนให้ห่างไกลยาเสพติด และผู้ก่อการร้าย เป็นต้น เท่าที่สำรวจได้และดำเนินการอยู่มี 7 แห่ง คือ 1) โขนศูนย์วัฒนธรรม 2) โขนยุวศิลปิน อุทยาน ร.2 3) โขนสถาบันคึกฤทธิ์ 4) โขนเยาวชนต้นแบบปัตตานี (โขนปัตตานี) 5) โขนราชภัฏ 6) โครงการโขนผู้พิการเชียงใหม่ และ 7) โขนคณะโรจน์จรัสฤทธิ์ โดยการจัดการองค์กรกรณีศึกษาของโขนเอกชน : “โขนศูนย์วัฒนธรรม” มีรายละเอียดดังนี้

โขนศูนย์วัฒนธรรม

“สมาคมศิลปะเพื่อเยาวชน สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ” หรือนิยมเรียกกันว่า “โขนศูนย์วัฒนธรรม” ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย โดยคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติจัดโครงการส่งเสริมการเรียนการสอน ด้านดนตรีไทย ตั้งแต่ พ.ศ.2530 ต่อมา พ.ศ.2532 จัดตั้งเป็น “ชมรมดนตรีไทยและนาฏศิลป์ไทย” เพิ่มให้มีการอบรมนาฏศิลป์ไทยด้วย โดยมี รศ.ฉันทนา เอี่ยมสกุล เป็นหัวหน้าอาจารย์พิเศษนาฏศิลป์ไทย ปีพ.ศ.2538 ปรับเปลี่ยนการดำเนินงานจาก “ชมรมดนตรีไทยและนาฏศิลป์ไทย” เป็น “สมาคมดนตรีไทยและนาฏศิลป์ไทยเยาวชน สวช.” แล้วพ.ศ.2540 ได้เลิก “สมาคมดนตรีไทยและนาฏศิลป์ไทยเยาวชน สวช.” แล้วขอจัดตั้งสมาคมขึ้นใหม่ชื่อว่า “สมาคมศิลปะเพื่อเยาวชน สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ” เปิดอบรมทั้ง ดนตรีไทย นาฏศิลป์ไทย และโขน โดยช่วงแรก อาจารย์อนันต์ เข้มมลินดี

(โชนสิง ถึงแก่กรรม) และ รศ.คำรณ สุนทรานนท์ (โชนยัักษ์) เป็นหัวหน้าผู้ฝึกสอนโชน และนักศึกษาจากสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์เป็นผู้ช่วยสอน ต่อมามีการเปลี่ยนผู้บริหารใน พ.ศ.2554 มีการเปลี่ยนแปลงหัวหน้าผู้ฝึกสอนโชน เป็น อาจารย์บุญสืบ สองบาง (โชนยัักษ์) และ อาจารย์เอกภิต วงศ์ศิลปกร (โชนสิง) และนักศึกษาจากสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์เช่นเดิม สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน (Office of the National Culture Commision, 2009) และ (Songbang, 2018)

วัตถุประสงค์

วัตถุประสงค์ของ “สมาคมศิลปะเพื่อเยาวชน” มีด้วยกัน 8 ข้อดังนี้

- 1) ส่งเสริมให้เยาวชน ประชาชน เกิดความรู้ ความเข้าใจ ชาบซึ้ง และเห็นคุณค่าของศิลปะแขนงต่าง ๆ อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ และช่วยกันอนุรักษ์ ส่งเสริม พัฒนาและเผยแพร่อย่างจริงจัง
- 2) พัฒนาคุณภาพทางด้านจิตใจ คุณธรรม และจริยธรรมของเยาวชนและประชาชน โดยใช้ศิลปะเป็นสื่อ
- 3) สนับสนุนกิจกรรมด้านศิลปะให้ได้มาตรฐาน
- 4) สนับสนุนเยาวชนไทยให้ได้มีโอกาสแสดงความสามารถพิเศษและพัฒนาไปสู่ความเป็นเลิศทางด้านศิลปะในแขนงต่าง ๆ ในอนาคต
- 5) สนับสนุนส่งเสริมเยาวชนให้มีความสามารถพิเศษและพัฒนาไปสู่ความเป็นเลิศทางด้านศิลปะในแขนงต่าง ๆ ในอนาคต
- 6) สนับสนุนส่งเสริมศูนย์สาธิต ส่งเสริมการเรียนการสอนศิลปะแขนงต่าง ๆ ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- 7) เป็นศูนย์กลางในการชุมนุมผู้มีความสนใจทางด้านศิลปะแขนงต่าง ๆ ทั้งในลักษณะปัจเจกบุคคล ครอบครัวและชุมชน
- 8) จัดหาเครื่องดนตรีและอุปกรณ์ที่จำเป็นเพื่อเป็นสมบัติส่วนกลาง (Office of the National Culture Commision, 2009)

กลุ่มเป้าหมาย

สำหรับการรับทางสมาคมตั้งเกณฑ์รวมนาฏศิลป์ไทย ต้องมีคุณสมบัติคือ อายุระหว่าง 6 – 17 ปี (นับถึงวันรับสมัคร) แต่สามารถเรียนต่อเนื่องไปได้เรื่อย ๆ ไม่มีจำกัด โดยเปิดรับสมัครในเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี เฉพาะโชนรับจำนวนไม่เกิน 50 คน (นับรวมผู้ที่เรียนต่อเนื่องอยู่ด้วย) เพื่อให้ครูสอนได้อย่างทั่วถึง (Office of the National Culture Commision, 2009)

หลักสูตร

ดังที่กล่าวมาแล้วว่าปัจจุบันหัวหน้าผู้ฝึกสอนโขนเป็น อาจารย์บุญสืบ สองบาง (โขนยักษ์) และ อาจารย์เอกภิต วงศ์ศิลปกร (โขนลิง) และนักศึกษาจากสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ โดยเรียนทุกวันเสาร์ ช่วงเช้า 9:00 น. – 11:00 น. เป็นกลุ่มนักเรียนที่เรียนต่อเนื่อง ช่วงบ่าย 13:00 น. – 16:00 น. เป็นกลุ่มนักเรียนใหม่ โดยใน 1 ปี จะเรียนประมาณ 48 ครั้ง หรือ 144 ชั่วโมง แบ่งออกเป็น 2 ภาคเรียน คือภาคเรียนที่ 1 ระหว่างเดือน มีนาคม - กรกฎาคม และภาคเรียนที่ 2 ระหว่างเดือนสิงหาคม - มกราคม คิดค่าอบรมเป็นรายปี (Office of the National Culture Commission, 2009) และ (Songbang, 2018)

การบริหาร

ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น กิจกรรมอบรมโขนนั้น มีหัวหน้าผู้ฝึกสอนโขนเป็น อาจารย์บุญสืบ สองบาง และ อาจารย์เอกภิต วงศ์ศิลปกร และนักศึกษาจากสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ อยู่ภายใน “สมาคมศิลปะเพื่อเยาวชน” ออกนโยบายโดยคณะกรรมการบริหารสมาคมฯ มีนายกสมาคมคือ ม.ล.ทวีปัญญา เกษมสันต์ โดยมี ดร.สุรัตน์ จงดา เป็นฝ่ายวิชาการนาฏศิลป์ไทย - นาฏศิลป์พื้นบ้าน - โขน ทั้งหมดอยู่ภายใน สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม

แหล่งเงินทุน

ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ทางสมาคมมีการเก็บค่าเข้าอบรมรายปี จึงเป็นเงินทุนส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งมีการจัดสรรลงมาจากกระทรวงวัฒนธรรมเพื่อดำเนินการในส่วนต่าง ๆ เมื่อมีการแสดง หรือการเดินทางไปแสดงตามหน่วยงานต่าง ๆ และต่างประเทศ

ลักษณะการจัดการแสดง

“สมาคมศิลปะเพื่อเยาวชน” มีผลงานการแสดงแทบจะตลอดทั้งปีตั้งแต่เริ่มมีกิจกรรมฝึกอบรม โดยจะมีหน่วยงานต่าง ๆ ขอความร่วมมือมา เช่น กรมส่งเสริมการส่งออก อุทยานการเรียนรู้ สถานทูตในต่างประเทศ เป็นต้น แต่โดยส่วนใหญ่จะเป็นการแสดงประเภทอื่น โขนนั้นจะมีเวทีหลัก คืองานแสดงผลงานสมาคมฯ งานวันแม่ งานวันพ่อ เป็นต้น นอกนั้นจะแล้วแต่หน่วยงานร้องขอแบบเฉพาะเจาะจงมา

- **ผู้จัดการแสดง** อาจารย์บุญสืบ สองบาง จะเป็นผู้กำกับและดูแลในภาพรวม และอาจารย์เอกภิต วงศ์ศิลปกร และนักศึกษาจากสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ มีหน้าที่ฝึกซ้อมนักแสดง
- **ผู้ฝึกสอน** อาจารย์บุญสืบ สองบาง ดูแลภาพรวมและฝึกสอนโขนยักษ์ตัวเอก อาจารย์เอกภิต วงศ์ศิลปกร ฝึกสอนโขนลิงตัวเอก และนักศึกษาจากสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ฝึกสอนโขนพระ ยักษ์ และลิง
- **ผู้แสดง** ไม่มีข้อจำกัดเรื่องเพศ ในการเลือกบทบาท และมีผู้แสดงตั้งแต่อายุ 6 ปี ไปจนถึงเกือบ 20 ปี

- **บทโขน** อาจารย์บุญสืบ สองบาง นำบทของกรมศิลปากรมาเรียบเรียงใหม่เพื่อให้เข้ากับความสามารถของผู้แสดงสมัครเล่น โดยจะตัดเพลงหน้าพาทย์ออก เปลี่ยนเป็นเพลงร่ำแทน และปรับบทให้สั้นกระชับ หากผู้แสดงแสดงคนเดียวไม่ไหวก็จะเพิ่มตัวแสดง
- **เครื่องแต่งกาย** เข้าเครื่องจากหลายแห่ง เพราะส่วนใหญ่เป็นเด็ก จึงต้องเป็นแหล่งเช่าเครื่องเด็กโดยเฉพาะ เช่น โขนประสานมิตร บ้านเครื่องจากทางนนทบุรี และธนบุรี
- **สถานที่จัดการแสดง** ดังที่กล่าวมาข้างต้น การแสดงโขนส่วนใหญ่จะแสดงที่ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย นอกนั้นจะแล้วแต่โอกาส เช่น สักตึตศาลา อุทยานการเรียนรู้ TK Park หรือเป็นโขนชุดเล็กในต่างประเทศ เช่น จับนางสุพรรณมัจฉา ที่ประเทศแคนาดา เป็นต้น
- **ดนตรีและผู้ร้องผู้พากย์** จะใช้วงปี่พาทย์ภายในในสมาคมฯ โดยส่วนใหญ่เป็นอาจารย์ อาจมีผู้เรียนเข้ามา พากย์ และร้องในบางครั้ง

รูปที่ 5 การฝึกซ้อมของโขนศูนย์วัฒนธรรม 1
ที่มา : ผู้วิจัย

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยสามารถแสดงลักษณะองค์กรเปรียบเทียบทั้ง 3 องค์กร ได้ดังนี้

องค์กร รายละเอียด	โขนรามคำแหง	โขนสาธิตประสานมิตร	โขนศูนย์วัฒนธรรม
ฝ่ายบริหาร	คณะกรรมการอำนวยการ โขนรามคำแหง คณะ ศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง	กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ หมวดนาฏศิลป์และโขน โรงเรียนสาธิต มศว. ประสานมิตร ฝ่ายประณม	คณะกรรมการ สมาคม ศิลปะ เพื่อเยาวชน สำนักงานคณะกรรมการ วัฒนธรรมแห่งชาติ
โครงสร้างองค์กร	โครงสร้างแบบทางการ มี การปรับเปลี่ยนตำแหน่ง ภายในองค์กรน้อย	โครงสร้างแบบทางการ มี การปรับเปลี่ยนตำแหน่ง ภายในองค์กรน้อย	โครงสร้างแบบทางการ มี การปรับเปลี่ยนตำแหน่ง ภายในองค์กรน้อย
เป้าประสงค์ในการสอนโขน	เพื่อสร้างผู้ชมที่ “ดูโขน เป็น”	นักเรียนมีความรู้และเข้าใจ โขน และรามเกียรติ์	ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความรู้ และ เข้าใจ โขน และ ศิลปวัฒนธรรมไทย
ผู้เข้าร่วมกิจกรรม	นักศึกษาและบุคลากร ภายในมหาวิทยาลัย และ นักเรียนภายนอกที่สนใจ	นักเรียนชายภายในโรงเรียน	เยาวชนที่มีความสนใจ อายุ 6 ปีขึ้นไป
อาจารย์ผู้สอน	คณาจารย์จากกรมศิลปากร	อาจารย์ประจำภายใน โรงเรียน	คณาจารย์จากกรมศิลปากร
หลักสูตร และแนวทางการ สอน	สอนไปตามความสามารถ และความสมัครใจของ ผู้เรียน สอนเพลงหน้าพาทย์ ไม่มีข้อจำกัดเรื่องเพศ	มีกรอบเวลา 3 ปี และการ สอบวัดผลทุกปี จำกัด เฉพาะนักเรียนชาย ไม่มี เพลงหน้าพาทย์ และบทรัก ใคร่	มีกรอบเวลาเป็นรายปี แต่ เรียนต่อไปได้ ไม่มีการสอบ วัดผล ไม่มีข้อจำกัดเรื่อง เพศ และ ไม่มีเพลงหน้า พาทย์
เงินทุน	จัดสรรจากคณะศิลปกรรม ศาสตร์ และค่าสมาชิกรายปี	จากการสนับสนุนของ ผู้ปกครอง และการขายบัตร	จากงบของสมาคมและค่า สมัครรายปี
รูปแบบและโอกาสในการ แสดง	รูปแบบใกล้เคียงกับโขนกรม ศิลปากร แต่ปรับบทให้เข้า กับงานและสถานที่ มีแสดง ประจำปี งานภายใน มหาวิทยาลัยรามคำแหง และงานภายนอกเป็นส่วน น้อย	ปรับบทและความยากให้ เข้ากับผู้เรียน ไม่มีเพลงหน้า พาทย์ และบทรักใคร่ มี แสดงประจำปี งานภายใน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิ โรฒ และงานภายนอกเป็น ส่วนน้อย	ปรับบทและความยากให้ เข้ากับผู้เรียน ไม่มีเพลงหน้า พาทย์ มีแสดงประจำปี และ งานตามที่สมาคมศิลปะเพื่อ เยาวชนได้รับการร้องขอ

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบลักษณะของกรณีศึกษาทั้ง 3 องค์กร

ที่มา : ผู้วิจัย

จากตารางเปรียบเทียบจะพบว่า

- ลักษณะขององค์กรทั้ง 3 มี ฝ่ายบริหาร และโครงสร้างองค์กรที่ชัดเจนและมีการเปลี่ยนแปลงไม่บ่อยครั้ง ฉะนั้นบุคลากรโดยส่วนใหญ่เป็นบุคลากรเดิมตั้งแต่เริ่มตั้งองค์กร จึงทำให้ฝ่ายบริหารมีการเรียนรู้และปรับปรุงมาโดยตลอด ซึ่งเป็นส่วนสำคัญมากของสำหรับองค์กรไม่ได้ก่อตั้งโดยหน่วยงานเฉพาะทาง อย่าง กรมศิลปากร หรือสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ เพื่อความต่อเนื่องในการบริหารและพัฒนาองค์กร

- เป้าประสงค์มีความใกล้เคียงกันในการ สร้างผู้ชม พัฒนาผู้เรียน ให้มีความรู้ความเข้าใจในโซน ไม่มีการคาดหวังให้เป็นศิลปินอาชีพ หรือสร้างผลกำไรให้องค์กรเติบโต ทั้ง 3 องค์กรจึงอยู่ในลักษณะ “องค์กรไม่แสวงหาผลกำไร”

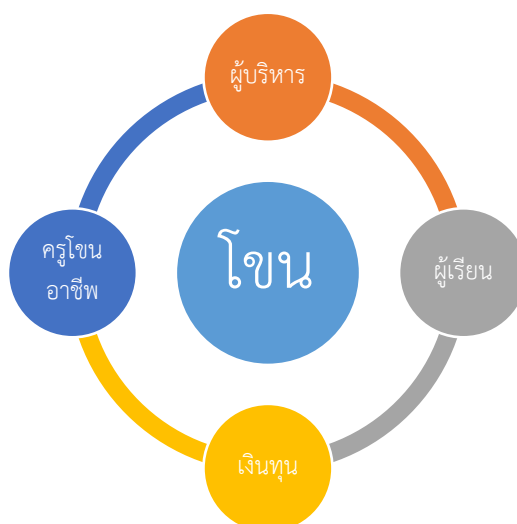
- นักเรียนหรือผู้เข้าร่วมกิจกรรม โขนรามคำแหง และโขนศุนย์วัฒนธรรม มีการเปิดรับที่หลากหลาย ต่างกับโขนสาธิตประสาธมิตร ที่รับเฉพาะนักเรียนชายภายใน

- ผู้สอนเป็นศิลปินโขนอาชีพทั้ง 3 แห่ง

- หลักสูตรที่ใช้สอนมีการปรับให้เข้ากับตัวผู้เรียนทั้ง 3 แห่ง

- เงินทุนทั้ง 3 องค์กรต้องได้รับการสนับสนุนจากหลายฝ่าย และพอเพียงที่จะรองรับค่าใช้จ่ายในการจ้างครูผู้สอน และการจัดการแสดงโขนในแต่ละครั้ง

- ทั้ง 3 องค์กรมีการแสดงหลักประจำปี ซึ่งเป็นเวทีที่สำคัญสำหรับนักแสดงโขนสมัครเล่นได้แสดงสิ่งที่เรียนและฝึกซ้อมมาตลอดปี และทำให้ผู้เกี่ยวข้องได้เห็นการพัฒนาของตัวผู้เรียนในด้านต่าง ๆ ด้วยจากการศึกษาองค์กรโขนสมัครเล่นที่เป็นกรณีศึกษาทั้ง 3 แห่ง ที่ประสบความสำเร็จ ดำเนินงานและมีผลงานการแสดงติดต่อกันมาไม่ต่ำกว่า 10 ปี จึงสามารถสรุปเป็น “ปัจจัยที่สำคัญต่อการจัดการองค์กรโขนสมัครเล่น” ได้ดังภาพต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 1 ปัจจัยที่สำคัญต่อองค์กรโขนสมัครเล่น
ที่มา : ผู้วิจัย

ปัจจัยทั้ง 4 ด้านต้องดำเนินการสอดคล้องกัน จึงจะทำให้ก่อตั้งองค์กรและดำเนินงานองค์กรโชนสมัครเล่นได้อย่างยั่งยืน โดยมีโชนเป็นแกนกลางของกิจกรรมขององค์กร

1) **ผู้บริหาร** ต้องมีความรู้ความเข้าใจในการบริหารคณะโชนสมัครเล่นที่มีลักษณะเฉพาะตัว ควบคุมดูแลให้องค์กรมุ่งไปในทิศทางขององค์กรไม่แสวงหาผลกำไร และออกนโยบายในการสนับสนุนคณะโชนสมัครเล่น เช่น ด้านเงินทุน การจัดหาครูอาจารย์โชนอาชีพ และสนับสนุนให้มีโอกาสในการแสดงอย่างสม่ำเสมอ เป็นต้น

2) **ครูโชนอาชีพ** ต้องมีความรู้ความเข้าใจในการเรียนการสอนขององค์กรโชนสมัครเล่น มีความยืดหยุ่นและสร้างสรรค์ในการสอนและจัดการแสดง

3) **ผู้เรียน** ต้องมีจำนวนพอเหมาะกับขนาดขององค์กร มีความสนใจในการฝึกซ้อมและแสดงโชน และมีผู้ปกครองที่พร้อมสนับสนุนองค์กรโชนสมัครเล่น

4) **เงินทุน** ต้องได้รับการจัดสรรอย่างเพียงพอ เพื่อให้องค์กรโชนสมัครเล่นสามารถดำเนินงานและจัดกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ

สรุป

การจัดการองค์กรโชนสมัครเล่นนั้น มีลักษณะในการจัดการ “องค์กรไม่แสวงหาผลกำไร” “องค์กรทางวัฒนธรรม” “องค์กรการแสดง” และ “องค์กรทางการศึกษา” ซึ่งลักษณะเฉพาะเช่นนี้ การจะจัดการองค์กรให้มีความมั่นคงและยั่งยืนนั้นต้องใช้ความร่วมมือจากทุกฝ่าย โดยคำนึงถึงการพัฒนาผู้เรียนและเพิ่มจำนวนผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในโชนเป็นหลัก เพราะปัจจุบัน “โชน” เป็นของ “ทุกคน” ตั้งแต่เด็กจนถึงผู้ใหญ่ก็สามารถเรียนและชมโชนได้อย่างลึกซึ้งและเข้าใจ ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่คณะทำงานใช้เป็นประเด็นสำคัญจนทำให้โชนของประเทศไทยเป็นมรดกวัฒนธรรมอันต้องไม่ได้ของมวลมนุษยชาติ เพราะกระบวนการจัดการเหล่านี้เกี่ยวข้องกับกลุ่มคนหลากหลายหน้าที่และช่วงอายุ ดำเนินการร่วมกันเพื่อให้เกิดการแสดงที่เป็นศิลปะประจำชาติที่ชื่อว่า “โชน” นี้สืบไป

References

- Board of Khon Rām̐khamhǎeng Directors. (2006). *Raīngānphonkāndamnoēnngān "Khōnmahāwittayaīairām̐khamhǎeng"* (Tulāk̐hom 2548 - Kanyāyon 2549) [Performance Report "Khon Ramkhamhang" (October 2005 - September 2006)]. Bangkok: n.p.
- Kumjalearn, A., Vechsurak, S., Hvungnaytum, N., Thongman, K., Khaemkhang, P., Bunying, T. n. a., . . . Phūmwattana, T. (2014). *Khōn* [Masked Dance Drama in Thailand]. Bangkok: Department of Cultural Promotion.
- Office of the National Culture Commision. (2009). Samāk̐hom Sinlapa phūā Yaowachon [Art Association for Youth]. In. Bangkok: Office of the National Culture Commision.
- Phæosakun, T. (2018, October 17). [Former Khon Teacher in "Khon Satit Kaset" Winner "Khrū Khwan Sit" Award 2/2017 from PRINCESS MAHA CHAKRI AWARD FOUNDATION].
- Pipatpökkapole, T. (2018, May 15). [Acting Director of SWU Ongkharak Demonstration School].
- Pipatpökkapole, T., Sukhonthachat, P., & Chayakasetrin, S. (2008). *Khōn Dek* [Kid Khon] (T. Phiphatphōkphon Ed.). Bangkok: Lake & Fountain Printing.
- Promptuay, T. (2017, October 19). [The Vice Dean for Student Affairs, The Faculty of Fine and Applied Arts, Ramkhamhaeng University].
- Ramkhamhaeng University. (2004). Khwām̐penmāk̐hōng Khōn Rām̐khamhǎeng [The History of Ramkhamhaeng Khon]. *Rām̐prithan*, 1(11).
- Songbang, B. p. (2018, August 2). [Leader Khon Teacher in Art Association for Youth].